

Yolsuzluğun Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği

Araş. Gör. Doğan BAKIRTAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, İZMİR

ÖZET

Bireysel çıkar amacıyla sahip olunan yetkinin kötü niyetli olarak kullanılması anlamına gelen yolsuzluk, farklı ülkelerde değişik tanımlamalara sahip olsa da, ortak nokta olarak tüm ülkelerin ekonomik performanslarını, büyüme hızlarını ve kamu gelir ve gider dengelerini etkilemektedir. Literatürde bu etkileri destekleyen ampirik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada öncelikle yolsuzluğun kavramsal çerçevesi, neden ve etkileri ortaya konulmuş, daha sonra Türkiye’de yolsuzluğun vergi gelirleri üzerindeki etkisi regresyon analizi ile test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Vergi Gelirleri, Yolsuzluk Algılama Endeksi

JEL Sınıflaması: D73, H71

The Effect of Corruption on Tax Revenue: Turkey Case

ABSTRACT

Corruption which means to abuse of the authority for the sake of self interest, even has different descriptions in different countries, affects all countries growth rates and public revenue and expenditure ratios. There are empirical studies to support these effects in the literature. In this study, firstly the concept, reason and effects of corruption have been introduced, then the effect of corruption on tax revenue in Turkey has been tested with regression analysis.

Key Words: Corruption, Tax Revenues, Corruption Perception Index (CPI)

JEL Classification: D73, H71

GİRİŞ

1990’lı yıllarda önemli bir kavram olarak öne çıkan yolsuzluklar ile günümüzde de sıkça karşılaşmaktayız. Özellikle kamu görevinin kötüye kullanılması olarak adlandırılan yolsuzluklar, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Hatta yaşanan yolsuzluk olaylarının ortaya çıkması ile hükümetlerin veya politikacıların kamu görevlerini bırakmak zorunda kaldıkları bile görülmektedir (Tanzi, 1998: 559). Son yıllarda yolsuzluk, kavram olarak öne çıkmış olsa da yolsuzluğun bir türü olan rüşvetin M.Ö. 4000 yıllara ait bir Sümer tabletinde anlatıldığı ortaya çıkmıştır (TBMM, 2011).

Yolsuzlukların ortaya çıkış nedenlerine baktığımızda, genel anlamda kazanç sağlama isteğinin sahip olunan yaptırım gücüne göre bireysel çıkar sağlamak amacıyla kullanılmasıdır. Temel olarak bakıldığında yolsuzlukların merkezinde bireyin olduğu görülmektedir. Bireylerden oluşan topluluklarda ise öne çıkan ortaya çıkan en önemli faktörlerden biri ahlaki değerlerdir. Yolsuzlukların bu açıdan bakıldığında ahlaki değerlerle ilişkisi kaçınılmazdır (Ackerman, 2003: 564). Yolsuzluklar, toplum içinde bireyler arasındaki ahlaki ve manevi değerleri yok ederek, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma duygularını

köreltmektedir (Gezmiş, 2011: 2). Yolsuzluklara yol açan bir diğer faktör ise ülkelerin sahip olduğu ekonomik sistemin ortaya çıkardığı sorunlardır. Devlet müdahalesinin yoğun yaşandığı ülkelerde bürokrasi gereğinden fazla güç sahibi olmakta ve bu gücü aşmaya çalışan bireylerin yolsuzluklar ile işlem yapma çabasında oldukları görülmektedir (Aktan, 2001: 18).

Yolsuzluk kavramı literatürde farklı tanımlamalara sahip olsa da toplumlara etkisi benzer şekilde olmaktadır. Yolsuzluklar özellikle devletlerin kamu mali dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Kamu harcamalarının temel kaynağı olan vergi gelirlerinin yolsuzluklar ile aşınması, gerekli yatırımların gerçekleştirilememesine ve aynı zamanda toplumda gelir dağılımını bozucu etkinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Literatürde yolsuzlukların vergi gelirlerinde aşınmaya yol açtığı sonucuna ulaşan birçok çalışma vardır (Tanzi 1998; Ghura 1998; Bağdigen ve Beşkaya 2005; Imam ve Jacobs 2007; Potanlar 2010). Yolsuzlukların vergi gelirlerinde azalma, bütçe dengesinin sağlanamaması ve kamu harcama pozisyonlarının değişmesi gibi olumsuz etkilerinin yanında verimsiz ekonomik kararların alınmasında ve mevcut kaynakların yanlış dağıtılmasında da olumsuz etkileri bulunmaktadır (Shimpalee ve Breuer, 2006: 129-130).

Günümüzde küreselleşme ile birlikte ülkeler arasındaki sınırların kalkması yolsuzluğu uluslararası bir sorun haline getirmektedir. Yerel düzeyde yaşanan yolsuzlukların etkisi, artan sermaye ve işgücü mobilitesi ile birlikte diğer ülkelere de sıçramakta ve yolsuzluklarla mücadele uluslararası bir platforma taşınmış olmaktadır. Bu noktada OECD, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi uluslar üstü birlikler yolsuzluk ile mücadelede gerek proje gerekse bazı çalışmalarla yolsuzlukları önlemede çaba göstermektedirler. Ancak yolsuzluk düzeyinin tam anlamıyla ölçülmesi mümkün olmadığından, bu algının ortaya konulması için raporlama ve anketler hazırlanmakta ve bu raporlama ve anketler sonucunda yolsuzluk düzeyinin algılanması mümkün hale gelebilmektedir (Tanzi, 1998: 576). Bu noktada özellikle Uluslararası Saydamlık Örgütü (Transparency International) tarafından oluşturulan “Yolsuzluk Algılama Endeksi” dikkat çekmektedir. Bu endekse göre ülkelere 0 ile 10 arasında bir değer verilmekte olup, değeri 0 olan ülkelere yolsuzluğun var olduğu, değeri 10 olan ülkelere ise yolsuzlukların yaşanmadığını söylemek mümkün olmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle yolsuzluk kavramı tanımlanacak olup, yolsuzluğun ortaya çıkış nedenleri ve etkileri ortaya konulacaktır. Daha sonra Türkiye’de yolsuzluğun vergi gelirleri üzerindeki etkisi regresyon analizi ile test edilerek sonuçlar değerlendirilecektir.

I. YOLSUZLUK KAVRAMI

Yolsuzluk kavramı en basit şekliyle, kamu gücüne sahip görevlilerin çıkar sağlamak amacıyla kendilerine verilen görevi kötü ve hukuka aykırı olarak kullanmalarıdır. Bu tanımlama genel manada yolsuzluk kavramını açıklasa da herkes tarafından kabul görmüş değer yargılarını içeren bir tanımlama değildir. Yolsuzluk kavramının herkes tarafından kabul edilebilmesi tüm toplumların değer yargılarının da ortak bir payda da buluşması ile mümkündür (Tosun, 2001:4).

Yolsuzluk tanımlaması yapılırken, hem devlet içinde görev alan kişiler hem de devlet dışındaki bireyler birlikte ele alınmalıdır. Bu noktadan hareketle yolsuzluğun tanımı, devlet dışındaki bireylerin kendi çıkarlarına yönelik olarak mevcut yasalardan veya politikalardan faydalanması, diğer taraftan devlet içinde görev alan kişilerin sahip oldukları yetkiyi kendileri, akrabaları veya yakın dostları için doğrudan yada dolaylı yollardan kullanarak çıkar sağlamaları olarak ayrı ayrı tanımlanabilir (Aktan, 1994: 26).

Yolsuzluk kavramı literatürde sayısız kez değişik şekillerde tanımlanmıştır. Normatif ve pozitif olarak ayrılan bu tanımlar arasındaki temel farklılık; normatif tanımların yolsuzlukları ahlaki değerlerden sapma ve kamu çıkarlarına zarar veren eylemler olarak görmesi iken pozitif tanımların yolsuzlukları parasal kazanç sağlamak amacıyla kamu görevlilerinin kaynak tahsisinde yasa ve kurallardan sapması olarak açıklamasıdır (Khan, 1996: 864).

Hem gelişmiş ve gelişmekte olan hem de az gelişmiş ülkelerde yolsuzluk kavramı, rüşvet, zimmet, kaçakçılık, görev ve yetkinin kötüye kullanımı gibi yasa ve ahlak dışı sayılabilecek, haksız rekabet yaratarak haksız kazançta yol açan tüm işlem ve eylemleri içermektedir. En basit anlatımla, bir kişinin sahip olduğu gücü, kendine ya da diğer kişi veya gruplara belli bir çıkar sağlama amacıyla bu gücünü kullanmasıdır (Cingi, 1994:3).

II. YOLSUZLUĞUN NEDENLERİ

Toplumlarda görülen yolsuzluğun nedenlerinin kesin bir şekilde belirlenmesi mümkün olmasa da yolsuzlukların genel anlamda ekonomik, sosyal ve siyasal faktörlerden kaynaklandığını söylemek mümkün olabilmektedir.

Siyasal faktörler açısından bakıldığında, devletin ekonomik hayatta oynadığı rolün giderek artması sonucunda kamu hacminin arttığı, artan kamu hacmi ile birlikte özellikle kamu bürokrasinin aşılması için kullanılan rüşvet gibi yolsuzlukların ön plana çıktığı görülmektedir (Baldemir vd., 2009: 51). Bu tür yolsuzlukların bürokrasi içinde yaygınlık kazanması ve benimsenmesi, yolsuzlukların daha da genişlemesine ve alışkanlık haline gelmesine neden olabilmektedir (Özer, 2000: 84). Aynı zamanda bu tür yolsuzluklar, kamu iradesi ve kanun hâkimiyeti yönüyle bürokratik kaliteyi de etkilemektedir. Kanun hâkimiyetinin sağlanması ile birlikte bürokrasinin kalitesi artarken, yolsuzluk düzeyi azalma eğilimine girmektedir (Tosun, 2003: 139).

Bürokratik kalite hükümetlerin çeşitli konularda politika oluşturmak için atadığı kamu görevlilerinin davranışları ile şekillenmektedir (TEPAV, 2005: 56). Bu noktada kamu idaresince istihdam edilen personelin niteliği önem arz etmektedir. Yolsuzlukların siyasal açıdan ortaya çıkmasının bir diğer nedeni istihdam edilen bu personelin yeterince denetlenmemesi, hesap verilebilirlik ve saydamlık olgusunun kamu idarelerince tam anlamıyla özümsememiş olmasıdır. Siyasal karar alma süreci sonunda siyasi otoritenin tek elde toplanması ile birlikte iktidar tekeline karşı güçlü bir muhalefetin bulunmaması da kamu otoritesi ile kamu görevlileri arasında yolsuzluğa neden olan ilişkilerin kurulmasına yol açabilmektedir (Ergun, 1978: 23). Tanzi (1998), siyasal açıdan yolsuzluklara

neden olan bu faktörleri, yolsuzluğu dolaylı yünden etkileyen faktörler olarak nitelendirmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde devlet, ekonomik alanda birçok görev üstlenmiştir. Ancak kıt kaynakların varlığı sebebiyle toplumun artan taleplerini karşılama yetersiz kalan kamu idaresi, kamu hizmetlerinin dağılımında yolsuzluklar için bazı fırsatların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (TEPAV, 2005: 64). Genel anlamda yolsuzluklara yol açan ekonomik faktörlere bakıldığında, enflasyon, işsizlik, gelir dağılımında adaletsizlik, kamu ücret politikası ve kayıt dışı ekonomi dikkat çekmektedir.

Enflasyon olgusu özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ön plana çıkan, toplumda yaşayan bireylerin satın alma gücünü etkileyen önemli bir faktördür. Yüksek enflasyon sebebiyle satın alma gücünün düşmesi bireylerin yolsuzluklara olan eğilimini artırmaktadır.

Yolsuzlukların ortaya çıkmasında bir diğer faktör kayıt dışı ekonominin varlığıdır. Kayıtdışı ekonomi kısaca, yasal ve yasal olmayan yollardan verginin ödenmemesine yönelik faaliyetlerdir (Aktan, 2009: 187). Bu faaliyetler mevzuat açıklıklarından yararlanan yasal yollarla veya kaçakçılık gibi yasa dışı yollarla belli bir kazanç sağlamak anlamına gelip, bu faaliyetlere başvuran bireylere artı bir kazanç sağlamaktadır. Dolayısıyla bu faaliyetler hem gelir dağılımında adaleti hem de kamu mali dengesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yolsuzlukların ekonomik nedenleri arasındaki bir diğer faktör ise kamu idaresince uygulanan ücret politikasıdır. Kamu görevlilerinin ücret düzeyi ile yolsuzluk yapma güdüsü arasındaki ilişki, kamu görevlilerinin ahlak düzeyleri bir kenara bırakıldığında, düşük ücret, kamu görevlilerinin yolsuzluk yapma eğilimlerini artırmaktadır (Tanzi, 1998: 573). Düşük ücret politikasının sonucu olarak görülen yolsuzluk yapma güdüsü dışında bazı kamu görevlilerinin psikolojik, etik ve ret edemeyecekleri kadar rüşvet teklif edilmesi ile de yolsuzluklara yöneldikleri görülmektedir (Tanzi, 1998: 565).

Yolsuzlukların sosyal açıdan ortaya çıkmasının temelinde birey bulunmaktadır. Bireylerin doğasından kaynaklanan en başta doyumsuzluk gibi özellikler yolsuzlukların oluşmasında önemli bir faktördür. Özellikle bireylerin maddi doyumsuzluklarını giderme çabaları ve her zaman daha fazlasını elde etmek için gösterdikleri davranışlar yolsuzluk gibi ahlaki değerlerin dışında eylemler yapmalarına sebebiyet verebilmektedir (Sayan ve Kışlalı, 2004: 33). Aynı zamanda kültürel seviye ve eğitim düzeyi de bireyler tarafından yolsuzluklara olan eğilimin artmasında dikkat çeken diğer faktörlerdir.

Sosyal açıdan bakıldığında yolsuzluğu artıran diğer önemli etkenler ise nüfus artışı ve göç nedeniyle artan kentleşmedir. Özellikle göç nedeniyle artan kentleşme ile birlikte kamu idaresi tarafından yapılan hizmetlerin yetersiz kalması, bu kısıtlı hizmetlerden yararlanan bireylerin ilerleyen dönemlerde zenginleşerek söz konusu siyasal süreçte ön plana çıkmaları ile birlikte politikacılar oy kaygısıyla bu kişilere daha fazla özel çıkar sağlama gayreti içine girmişlerdir (Kongar, 2008).

III. YOLSUZLUĞUN ETKİLERİ

Yolsuzluğun etkileri dört ana başlıkta, siyasal, ekonomik, sosyal ve çevresel etkiler olmak üzere incelenebilir. Siyasal etkiler açısından bakıldığında yolsuzluk, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkesinin önünde büyük bir engeldir. Demokratik sistemlerde, kurum ve kuruluşlar sahip oldukları özel avantajları kötüye kullandıkları zaman, sahip oldukları meşruiyetlerini kaybederler. Ekonomik açıdan bakıldığında yolsuzluk, milli servetin aşınmasına sebebiyet verir. Çevresel bozulmalar da yolsuzluğun henüz ortaya çıkarmaya başladığı önemli etkilerden bir başkasıdır (Transparency International, www.transparency.org, 22.02.2012).

Siyasal etkiler açısından öne çıkan bir diğer etken ise devletin ekonomiye değişik şekillerde müdahale etmesidir. Kamu otoriteleri tarafından yapılan bu müdahalelerin sonucunda yolsuzluk yapılabilecek alanlar genişletilmiş olmaktadır. Bu genişlemenin sonucu olarak kamu otoritesi elinde bulunan kaynaklar yolsuzluklar sebebiyle, kamu yararı çerçevesinden çıkarak bireysel çıkarılara doğru yönelmiştir. Bu noktadan hareketle yolsuzluklar yoluyla kamu hizmetleri özel amaçlar için saptırılmış olmaktadır (Özsemerci, 2003: 69). Ekonomik alanda yolsuzluk, devletin büyümesi ile ekonomik hayata daha fazla müdahalede bulunması sonucunda çıkar gruplarının rant kollama ve lobicilik gibi faaliyetleri artırarak kamu kaynaklarını kendi menfaatlerine göre kullanma isteğinin artmasına sebep olur. Sonuç olarak yapılan bu faaliyetler ekonomik büyümenin ve kalkınmanın önünde bir engel teşkil eder (Çimen, 2004: 118).

Yolsuzlukların kamu mali dengesine etkisi ise, kamu gelirlerini düşürüp aksine kamu harcamalarını artırmasıdır. Bu nedenle ortaya çıkan mali açıklar, hükümetlerin daha istikrarlı bir mali politika yürütmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca yolsuzluğun, iyi konumda bulunan bazı kişilerin, nüfusun geri kalanının aleyhine olacak şekilde hükümet faaliyetlerinden daha fazla avantaj sağlamasına imkân vermesinden dolayı gelir adaletsizliğinin artırması muhtemeldir. Tanzi'ye göre, yolsuzluk, piyasaları ve kaynak dağılımını bozmakta dolayısıyla ekonomik verimlilik ve büyümeyi azaltmaktadır (Tanzi, 1998: 568). Yolsuzlukların ekonomik alanda bir diğer olumsuz etkisi ise kamu kaynaklarının büyümeyi artırıcı yatırımlara aktarılmasının önünde bir engel oluşturmasıdır. Daha yüksek seviyelerdeki rüşvetler, verimli yatırımlar üzerindeki kârlılığı düşürür (Bardhan, 1997: 1328).

Yolsuzluğun ekonomik hayata yüklediği en önemli maliyetlerden biri vergi gelirlerinde yaşanan azalmadır. Kamu harcamalarının ana kaynağı olan bu gelirlerin yolsuzluk nedeni ile azalma yönünde olması kamu otoritesi tarafından yapılması gereken harcamaların seyrini de değiştirmektedir. Harcamalar için yeterli finansman kaynağının olmaması, gerçekleştirilmesi gereken kamu yatırımlarını sekteye uğratmaktadır. Kamu harcama düzeninin bozulması sonucunda da toplumsal refahın azalması ön plana çıkmaktadır. Yolsuzlukların bu olumsuz etkileri sonucunda kamu otoritesi tarafından sunulan mal ve hizmetlerin

verimliliği ve çeşitliliği de azalmaktadır. Bu azalma ise yine bireyler üzerinde olumsuz bir baskı yaratmaktadır (Bağdigen ve Tuncer, 2004: 169).

Yolsuzluğun vergi üzerindeki olumsuz etkisi iki açıdan değerlendirilebilir. Vergiler kamu finansmanının ana gelir kaynağını oluşturmaktadır. Yolsuzluklar ile vergi gelirlerinde yaşanan aşınma, kamu otoritelerini borçlanma yoluna itecektir. Bunun sonucunda gelir esnekliği azalacaktır. Yolsuzlukların diğer etkisi ise, vergi yapısını olumsuz yönde etkilemesidir. Yolsuzluklar ile azalan vergi gelirleri, ek vergilere veya vergi oranlarında artışa sebebiyet vererek vergisini düzenli ödeyen mükelleflerin üzerinde ayrıca bir baskı yaratacaktır (Asher, 2001: 2).

Vergi yapısından kaynaklanan yolsuzlukların, hem vergi gelirlerini azalttığı hem de vergi yükünün dağılımında adaletsizlik oluşturduğu literatürde yer alan birçok çalışmada belirtilmiştir. Bu çalışmalarda ortaya çıkan genel sonuç, yolsuzlukların vergi matrahlarını aşındırdığı ve mali açıklara neden olarak kamu harcamalarında etkinliği düşürdüğüdür (Giray, 2005:134).

Yolsuzluklar tüm dünyayı etkileyen ve giderek artan evrensel bir problem haline gelmiştir. Genel olarak, ekonomik alanda kamu harcama pozisyonlarını olumsuz yönde etkilemekte ve piyasadaki rekabeti bozmaktadır. Sosyal açıdan bakıldığında ise hukuk kurallarına olan güveni sarsıcı etki yaratmakta ve ayrıca toplumsal dengenin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte yolsuzluk düzeyinin artış göstermesinin belki de en kötü sonucu, ekonomik ve yönetsel sistemlerin çökmesine sebebiyet verebilmesidir (Uzunöz, 1997: 95).

III. YOLSUZLUĞUN VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ

Literatürde yolsuzluğun vergi gelirleri üzerindeki etkisi hem teorik hem de ampirik çalışmalar ile incelenmiştir. Çalışmanın bir önceki bölümünde teorik bir çerçevede bu etkilerin neler olabileceği tartışılmıştır. Bu bölümde ise literatürde mevcut olan ampirik çalışmaların bir özeti verildikten sonra yolsuzluğun vergi gelirleri üzerindeki etkisi Türkiye örneği ile analiz edilecektir.

A. Konuya İlişkin Literatür Araştırması

Yolsuzluğun vergi gelirleri üzerindeki etkisini ortaya koymaya ve ölçmeye yönelik literatürde yapılan bazı temel çalışmalar ve bu çalışmalarda elde edilen sonuçlar genel itibariyle şu şekildedir:

Stotsky ve Mariam (1997), vergiler ile GSYH arasındaki ilişkiyi, 1990-1995 yılları arasında-Liberya ve Somali hariç- 43 adet Sahra Altı Afrika ülkesinin verilerini baz alarak analiz etmeye çalışmıştır. Sadece bu ülkeleri seçmelerindeki amacın, seçilen ülkelerin ekonomik karakterlerinin birbirine benzemesi olarak açıklamaktadırlar. Bu analizi yaparken, vergi gelirleri ile ithalat, ihracat, madencilik, tarım ve imalat sektörlerini de ayrı ayrı incelemiş ve sonuç olarak, hem sabit hem de değişken özelliklerde, ihracat payı ve kişi başına düşen gelirin pozitif ve anlamlı olduğu durumda, tarım ve madencilik payının önemli ölçüde vergi oranı ile negatif yönlü bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymuşlardır.

Ghura (1998), ekonomi politikaları ve yolsuzluk seviyesinin, vergi gelirleri ve GSYH oranlarını ne şekilde etkilediğini belirlemek amacıyla 1985-1996

yılları arasında 39 Afrika ülkesini analiz etmiştir. Yapılan analize göre yolsuzluk oranlarının artması, analize konu olan Afrika ülkelerinde vergi gelirlerinin GSYH'ya olan oranını azaltmaktadır.

Tanzi (1998) yaptığı çalışmada, yolsuzluğun vergi gelirleri üzerinde etkisinin olduğunu ve özellikle yatırımlar üzerinde negatif etkiler yarattığını aynı zamanda GSYH, ücret değişkenleri ve artan kamu maliyetlerinin de bütçe açığına yol açarak bireylerin refah düzeyini azalttığını ortaya koymuştur. Şeffaf vergileme ve vergilerde yapısal reformlar yapılmasının yolsuzlukların yıkıcı etkilerini belirli bir ölçüde azaltabileceğini belirtmiştir.

Tanzi ve Davoodi (2000), yolsuzluk seviyesinin vergi ve vergi dışı toplam gelirler üzerindeki etkisini 1980-1997 yılları arasında yaklaşık 97 ülkeyi analiz ederek ortaya koymaya çalışmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, yolsuzluğun devletin toplam vergi gelirleri üzerinde etkisinin olduğunu, aynı zamanda yolsuzluğun, toplam vergi gelirleri içinde bulunan dolaylı vergilere oranla dolaysız vergiler üzerinde daha fazla negatif etki yarattığını ortaya koymuşlardır.

Fisman ve Svensson (2002), 1995-1997 yılları arasında, Uganda'da farklı sektörlerde faaliyet gösteren firmaların rüşvet ödemeleri, vergileme ve firma büyüme hızı arasındaki ilişkiyi analiz etmeye çalışmışlardır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, hem vergilendirme hem de yolsuzluk oranlarının firma büyüme hızına negatif yönde etki yaptığını ortaya koymuşlardır. Aynı zamanda, yolsuzluğun firmaların büyüme hızına yaptığı negatif etkinin, ilerleyen yıllarda devletin toplam vergi gelirlerinde bir aşınmaya yol açacağını belirtmişlerdir.

Bağdigen ve Beşkaya (2005), Türkiye'de 1980-2001 dönemi için yolsuzluğun kamu gelirleri üzerindeki etkisini araştırdıkları regresyon analizinde, yüksek düzeyde yolsuzluğun vergi gelirlerini özellikle de dolaysız vergi gelirlerini azaltacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Imam ve Jacobs (2007), Orta Doğu'da yer alan 12 ülkeyi analiz ederek, 1990-2003 yılları arasında vergi gelirleri ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmışlardır. Analiz sonuçlarına bakıldığında, ticari ve bireysel vergi gelirlerinin diğer vergiler ile karşılaştırıldığında yolsuzluğun daha olumsuz etkisi altında olduğunu, bunun yanı sıra özellikle ticari ve özel tüketim vergilerinde görülen yolsuzluğun azaltılabilmesi durumunda, vergi gelirlerinin artacağını ortaya koymuşlardır. Diğer bir çıkarıma göre, eğer hükümetlerin vergi gelirlerini artırmaya ihtiyaçları varsa bunun yolu yolsuzlukları minimize etmek ve sosyal refahı maksimize etmektir.

Oral ve Sayın (2009), Türkiye'de yolsuzluk ve vergi sistemi ilişkisini kapsayan bir model denemesi ve analizi yapmışlardır. Türkiye'de 1985- 2007 dönemine ait veriler kullanılarak yolsuzluk, vergi yükü, genel bütçe vergi gelirleri, dolaysız ve dolaylı vergilerin GSYH'daki payı ve denetim oranı değişkenleri arasında kısa ve uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu tespit etmişlerdir. Yolsuzluğun verginin tabana yayılmasını engelleyip, az sayıda mükelleften yüksek oranda vergi toplanmasına neden olduğu için toplumda adalet duygusunu zedelediği görüşünü ortaya koymuşlardır.

Potanlar vd. (2010), gelişmekte olan 27 ülkede, 2002-2006 yılları arasındaki verileri kullanarak, yolsuzluğun vergi gelirlerini ne yönde etkilediğini analiz etmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda, yolsuzluk ile vergi gelirleri arasında pozitif yönlü bir etkinin var olduğunu istatistiksel olarak ortaya koymuşlardır.

B. Araştırmanın Metodolojisi ve Veri Seti

Çalışmanın bu kısmında vergi gelirleri ve yolsuzluk ilişkisini ortaya koymaya yönelik bir regresyon analizi yapılmıştır. Bu analizde, Türkiye'nin 1996-2010 dönemleri için Uluslararası Saydamlık Örgütü tarafından her yıl açıklanan yolsuzluk algılama endeksi (CPI) verileri ile bu dönem içinde TCMB kaynaklarından elde edilen gerçekleşmiş vergi gelirleri baz alınmıştır. Belirlenen dönem için elde edilen veriler SPSS 13.0 (Statistical Program for Social Science) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Analizde kullanılan ilk veri seti yolsuzluk algılama endeksi olup, bu endeks Uluslararası Saydamlık Örgütü (Transparency International) tarafından her yıl ülkeler bazında açıklanmaktadır. Bu endekse göre ülkelere 0 ile 10 arasında bir değer verilmekte olup, 0 değerine yakın ülkelerde yolsuzluğun daha yüksek olduğu, 10 değerine yakın olan ülkelerde ise yolsuzluğun daha az olduğu belirtilmektedir. Nitekim çalışmada Türkiye için 1996-2010 yılları arasında yolsuzluk algılama endeksi verileri baz alınmıştır (Bkz. Tablo:1).

Tablo 1: Türkiye için Yolsuzluk Algılama Endeksi Verileri (1996-2010)

Yıllar	Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI)	Yıllar	Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI)
1996	3,5	2004	3,2
1997	3,2	2005	3,5
1998	3,4	2006	3,8
1999	3,6	2007	4,1
2000	3,8	2008	4,6
2001	3,6	2009	4,4
2002	3,2	2010	4,4
2003	3,1		

Kaynak: Transparency International, <http://www.transparency.org/> (2011)

Analizde kullanılan diğer veri seti ise Türkiye'nin 1996-2010 yılları arasında bütçe kaleminde gerçekleşen sadece vergi gelirleri tutarlarıdır. Bu veri setine bütçe gelirleri içerisinde yer alan vergi dışı gelirler dâhil edilmemiştir. Türkiye için 1996 yılından 2009 yılına kadar kullanılan tutarlar kesin bütçe rakamları olup, 2010 yılı vergi gelirleri için kesin bütçe rakamlarının açıklanmamış olmasından dolayı, bu yıl için kullanılan rakam Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'ndan elde edilen bilgiler doğrultusunda tahmini değer olarak veri setine eklenmiştir (Bkz. Tablo: 2).

Tablo 2: Merkezi Hükümet Vergi Gelirleri (1996-2010)

Yıl	Vergi Gelirleri (TL)	Yıl	Vergi Gelirleri (TL)
1996	2,244,094,000	2004	90,076,861,000
1997	4,745,484,000	2005	106,929,227,000
1998	9,228,596,000	2006	137,480,292,000
1999	14,807,267,000	2007	152,835,111,000
2000	26,503,698,000	2008	168,108,960,000
2001	39,735,928,000	2009	172,440,423,000
2002	59,631,868,000	2010*	210,532,315,000
2003	84,316,169,000		

Kaynak: TCMB, www.tcmb.gov.tr, 2011

Oluşturulan veri setinin analizi için regresyon analizinden yararlanılmıştır. Regresyon analizi, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkileri ölçmek için kullanılır. Basit doğrusal regresyon bize normal dağılmış, hakkında aralıklı/oranlı ölçekle veri toplanmış iki değişken arasında doğrusal ilişki olup olmadığını test etme olanağı verir. Değişkenlerden biri tahmin, biri sonuç değişkenidir. Basit doğrusal regresyon modelinde bu iki değişken arasındaki ilişkiyi R değeri göstermektedir. R değeri 0 ile 1 arasında bir değer alır. 1'e yakın değerler ilişkinin güçlü olduğunu göstermektedir (Tonta, http://www.slidefinder.net/r/regresyon_analizi_ya%C5%9Far_tonta_bby/16652214 (Erişim Tarihi: 05.11.2011)).

C. Analiz ve Bulgular

Yolsuzluk ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla oluşturulan veri seti, basit doğrusal regresyon analizi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Analizde “yolsuzluk algılama endeksi” bağımsız değişkeni, “vergi gelirleri” ise bağımlı değişkeni temsil etmektedir.

Tablo 3: ANOVA(b) Analizi Sonuçları

Model	Kareler Toplamı (Bin)	S.D	Kareler Ortalaması (Bin)	F	Sig.
Regresyon	36.950.467.682.603.340.000	1	36.950.467.682.603.340.000.000	15,350	0,002(a)
Artık	31.294.165.457.288.680.000	13	2.407.243.496.714.514.000.000		
Toplam	68.244.633.139.892.000.000	14			

(a) Tahmin Ediciler: (Sabit), CPI (Yolsuzluk Algılama Endeksi)

(b) Bağımlı Değişken: Vergi Gelirleri(TL)

Anova tablosu kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlılığını gösterir. F değerine karşılık gelen p anlamlılık değeri (0,002), anlamlılık düzeyi olan 0,05 değerinden küçük olduğu için kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu durum kurulan modelin tahmin için ya da nedenselliğin araştırılmasında kullanılabileceğini göstermektedir. Bu aşamadan

sonra bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkinin gücünü gösterecek diğer göstergelerin incelenmesine geçilmiştir.

Tablo 4: Yolsuzluk – Vergi Gelirleri(b) İlişki Tablosu

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminin Standart Hatası
1	0,736(a)	0,541	0,506	49.063.667.787,014

(a) Tahmin ediciler: (Sabit), CPI (Yolsuzluk Algılama Endeksi)

(b) Bağımlı Değişken: Vergi Gelirleri(TL)

Bu tablo modelin özetini sunmaktadır. Bağımsız değişkenin “Yolsuzluk Endeksi” ve Bağımlı değişkenin “vergi gelirleri” olduğu basit doğrusal regresyon modelimizde, bu iki değişken arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayısını (R) göstermektedir. R değeri 0 ile 1 arasında bir değer almakta ve 1’e yakın olan değerler ilişkinin güçlü olduğunu göstermektedir. R değerinin 0,736 olması iki değişken arasındaki ilişkinin güçlü olduğunu gösterir. Başka bir deyişle Türkiye’de vergi gelirlerindeki değişimde yolsuzlukların güçlü bir etkisi olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Katsayılar (a) Tablosu

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	Sig.
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	-307.336.164.758,157	101.016.224.903,025		-3,042	0,009
CPI (Yolsuzluk Algılama Endeksi)	106.311.530.042,822	27.135.036.483,288	0,736	3,918	0,002

(a) Bağımlı Değişken: Vergi Gelirleri(TL)

$Y_{(Vergi\ Gelirleri)} = -307.336.164.758,157 + 106.311.530.042,822 (X_{(CPI)})$ regresyon modelindeki katsayıların anlamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca elde edilen regresyon denkleminde görüldüğü üzere yolsuzluk değişkeninin katsayı işareti pozitiftir. Kullanılan yolsuzluk değişkeni dikkate alındığında bu durum, Türkiye’de yolsuzluğun azaltılmasının vergi gelirlerini artıracığı şeklinde açıklanabilir.

SONUÇ

Son yıllarda hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmişlik düzeyi yüksek seviyede olan ülkelerde yolsuzluk sorunu ile yoğun şekilde karşılaşmaktadır. Yolsuzluk sorunu, öncelikle ülkelerin kamu malî dengesinde sarsıcı etkiler meydana getirerek, özellikle kamu harcamalarını, gelir dağılımını, ekonomik istikrarı ve toplam vergi gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Günümüzde hükümetlerin kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan en önemli kaynaklardan biri vergi gelirleridir. Bu kaynağın yolsuzluklar ile aşındırılması hem toplum dinamiklerinde hem de kamu gelirlerinde negatif bir etki doğurmaktadır. Mükelleflerin ödemesi gereken vergi

tutarlarını, gayri resmi ve yasal olmayan yollar ile ödemedi kaçınması, hem diğer mükelleflerin vergi ödemeye olan bakış açısını hem de hükümetlere olan güveni sarsıcı etki yaratmaktadır. Bu noktada vergi ödemedi kaçınan veya çeşitli yolsuzluklar ile vergi ödemeyen mükellefler, hükümetler nezdinde kamu açığının artmasına etki de bulunmaktadır.

Ülkemizde yolsuzlukların var olduğu ve bu yolsuzlukların ülke dinamiklerine büyük zararlar verdiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada ülkemizde yaşanan yolsuzlukların vergi gelirlerini ne şekilde etkilediği belirli bir zaman serisi içinde analiz edilmiştir. Yapılan basit doğrusal regresyon analizi ile elde edilen bulgulara göre, yolsuzluklar ile vergi gelirleri arasında pozitif ve güçlü bir ilişki bulunmakta olup, bu ilişki yolsuzlukların toplam vergi gelirlerinde önemli bir azalmaya sebebiyet verdiğini ortaya koymaktadır. Çalışmada ortaya çıkan bu sonuç literatürde yapılan diğer çalışmaları ile de paralellik göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yolsuzlukların toplam vergi gelirlerinde azalmaya sebebiyet verdiğini, yolsuzluk düzeyinin azalmasıyla toplam vergi gelirlerinde artış sağlanmasının mümkün olabileceği yapılan analiz ile desteklenmiştir. Bu noktadan hareketle yolsuzluğu gidermeye yönelik politikaların vergi gelirlerini artırarak mali disiplininin gerçekleştirilmesi ve korunmasına katkı sağlayacağı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- ACKERMAN, S. Rose (2003), "Corruption", *The Encyclopedia of Public Choice*, 551-566.
- AKTAN, Coşkun Can (1994), "Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma", *Politik Yozlaşma ve Rant Kollama*, TAKAV Matbaası, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can (2001), "Yolsuzluklarla Mücadelede Anayasal İktisat Perspektifi, Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri", *Ankara: Hak-İş Yayınları*, 1-8.
- AKTAN, Coşkun Can ve DİLEYİCİ, Dilek (2009), *Kamu Maliyesi*, İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- ASHER, Mukul G., "The Design of Tax Systems and Corruption", <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN019108.pdf>, (10/10/2012).
- BAĞDİĞEN, Muhlis ve Ahmet BEŞKAYA (2005), "The Impact of Corruption on Government Revenues: The Turkish Case", *Yapı Kredi Economic Review*, Vol: 16, Number:2, 31-54.
- BAĞDİĞEN, Muhlis ve Mehmet TUNÇER (2004); "Yolsuzluğun Kamu Gelirleri Üzerine Etkisi: Belediye Gelirleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma", *Vergi Dünyası*, Sayı 272, Nisan: 168-174.
- BALDEMİR, Ercan, ÖZKOÇ, Hatice ve Öznur, İŞÇİ (2009), "MIMIC Model ve Yolsuzluk Üzerine Türkiye Uygulaması", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:24, Sayı:2, Yıl:2009, 49-63.
- BARDHAN, P. (1997), "Corruption and Development: A Review of Issues", *Journal of Economic Literature*, XXXV(3), 1320-1346.
- CİNGİ, S. (1994), "Yolsuzluk Olgusu ve Ekonomik Analizi Üzerine Notlar", *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı:12, 1-12.
- ÇİMEN, Adnan (2004), "Demokrasilerde Yozlaşma Süreci: Politik Mübadele, Ekonomik Yozlaşma ve Yolsuzluk", *Türk İdare Dergisi*, Y.76, 442.
- ERGUN, Turgay(1978), "Yönetimde Yozlaşma Olgusu Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, C: 11, Sayı 1.
- FİSMAN, Raymond ve Jakob SVENSSON (2002), "Are Corruption and Taxation Really Harmful to Growth? Firm Level Evidence" *,Journal of Development Economics*, 63-75

- GEZMİŞ, Haydar (2011), “Yolsuzluğun Kalkınmaya Etkisi”, www.yolsuzluklamucadele.org/yayinlar/MAKALE/3.doc (29/12/2011).
- GHURA, Dhaneshwar (1998), “Tax Revenue In Sub-Saharan Africa: Effects Of Economic Policies And Corruption”, *IMF working paper*, wp/98/135, 1-25.
- GİRAY, Filiz (2005), “Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Vergi Yapısı Üzerine Etkileri”, *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:32, 111-137.
- IMAM, Patrick ve Davina F. JACOBS (2007), "Effect of Corruption on Tax Revenues in the Middle East", *IMF working paper*, WP/07/270, 1-34.
- Khan, M. H. (1996), "The Efficiency Implications of Corruption", *Journal of International Development*, 8(5), 683-696.
- Kongar, Emre (2008), “Kamuda Rüşvetin Toplumsal Nedenleri,” *Yolsuzluk ile Savaşım Stratejileri Uluslararası Sempozyumu*, http://www.kongar.org/makaleler/mak_kam.php (10/10/2012).
- ORAL, Burcu G. ve Ferhan SAYIN (2009), “Mali Yolsuzluğun Yansımaları: Türkiye İçin Eşbütünlüşme Analizi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Prof. Dr. Şerafettin Aksoy'a Armağan*, 141-176.
- ÖZER, M. Akif (2000), “Türkiye’de Kamu Bürokrasisi ve Yozlaşma,” *Sayıştay Dergisi*, 37 (4), 75-114.
- ÖZSEMERÇİ, Kemal (2003), ”Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri”, *Sayıştay Başkanlığı*, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/aras27TKYYolsuz.pdf>. (22/02/2012).
- POTANLAR, Karimi, SAMİMİ Ahmad J. ve ROSHAN Akhtar R. (2010), “Corruption and Tax Revenues: New Evidence from Some Developing Countries”, *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 4(9), 4218-4222
- SAYAN, Özkal İpek ve KIŞLALI, Mustafa (2004), Yolsuzluk Üzerine Ekonometrik Bir Çalışma, *Amme İdaresi Dergisi*, C.37, S.2, 31-50.
- SHİMPALEE, Pattama L. ve Janice Boucher Breuer (2006), “Currency Crises and Institutions”, *Journal of International Money and Finance*, Volume:25.
- STOTSKY, Janet G. ve Asegedech MARIAM (1997), “Tax Effort In Sub-Saharan Africa”, *IMF working paper*, wp/97/107, 1-57.
- TANZİ, Vito (1998), "Corruption Around the World; Causes, Consequences, Scope, and Cures ", *IMF Staff Paper*, 45(4), 559-594.
- TANZİ, Vito ve Hamid R. DAVOODİ (2000), “Corruption, Growth and Public Finances”, *IMF Working Paper*, wp/00/182, 1-27.
- TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yolsuzlukları Araştırma Komisyonu; “*Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler Etkiler ve Çözüm Önerileri*”, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/yolsuzluk_arastirma/index.htm, (05/08/2011).
- TCMB, “Bütçe Gelirleri”, <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, (15/11/2011).
- TEPAV (2005), “Yolsuzlukla Mücadele Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri”, *TEPAV Yolsuzlukla Mücadele Kitapları-1*, Ankara.
- TONTA, aYaşar; a“Regresyona Analizi”, http://www.slidefinder.net/t/regresyon_analizi_va%C5%9Far_tonta_bby/16652214 (05/11/2011).
- TOSUN, Umur (2001), “Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri: Yolsuzluk ve Büyüme Arasındaki İlişki, Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Dergisi, Sayı:4, 3-8.
- TOSUN, Umur (2003), “Yolsuzluğun Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:5, 125-146.
- Transparency International, “*Corruption Perception Index (CPI)*”, http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010, (15/11/2011).
- Transparency International, “*What Are the Costs of Corruption*”, http://www.transparency.org/news_room/faq/corruption_faq#faqcorr4, (22/02/2012).
- UZUNÖZ, İbrahim (1997), “Yolsuzluk ve Kötü Yönetimle Mücadelede Sayıştayların Rolü”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 27, 95-98.